

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію **МОСЕНДЗ ОКСАНИ ОЛЕГІВНИ**
«СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ І СВІТЛА В УКРАЇНСЬКОМУ ЖИВОПИСІ
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст. В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ
НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ»,

представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 023 – образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Ступінь актуальності теми дослідження. Особливості становлення та існування культурно-мистецьких явищ на українських землях, характерні для даних теренів історичні та національні події, зумовлюють розробку особливих підходів до розгляду, збереження, охорони й використання вітчизняного мистецького доробку на належному цивілізованому рівні, а також впровадження традиційних компонентів етноідентифікації у сьогоденних наукових та творчих розробках. Знаковим питанням екзистенції і розвитку української культури у сучасних умовах є збереження традиційних уявлень народу, мистецької спадщини і відомостей про них, які дістались суспільству від минулих поколінь. Саме тому є актуальною представлена дисертація, що присвячена розгляду символіки кольору та світла в контексті пошуків національного стилю провідними українськими художниками першої третини ХХ ст. – доби, коли український народ проходив свій шлях націотворення, державотворення, культуротворення, а пошуки національної самоідентифікації тісно перепліталися з пошуками національного стилю. Чи не найбільшу складність становить розгляд етнокультурної метафорики та її втілень у різних галузях діяльності українського суспільства, збереження об'єктів духовної й матеріальної культури нації. Неабияке значення мають в усіх видах мистецтв важливі категорії – колір і світло, а заглиблення до їхнього символічного значення має на меті не лише більш глибоке

осмислення феномену українського малярства першої третини ХХ ст., а й збереження національної ідентичності у творчості сучасних українських живописців, що і зумовлює *актуальність теми*.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Не викликає заперечень науковий апарат дослідження, логічно спрямований на виявлення характерних рис символіки кольору і світла в контексті пошуків національного стилю. Авторка розглянула досить великий діапазон відомих і маловідомих творів українських мистців-живописців зазначеного періоду, які відзначилися свідомим використанням символіки кольору і світла; проаналізувала базові символи кольору і світла як ознаки національної ідентичності в контексті пошуків національного стилю в Україні першої третини ХХ ст., особливості її візуалізації у творах станкового і монументального живопису тощо.

Заслуговує на увагу кропітка науково-дослідницька робота в Національній бібліотеці України імені І.В. Вернадського, Науковій бібліотеці Харківської державної академії дизайну і мистецтв, Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Короленка, Одеській національній науковій бібліотеці, Національному художньому музеї України в Києві, Харківському художньому музеї, Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького, Художньо-меморіальному музеї Олени Кульчицької у Львові, Художньо-меморіальному музеї Олекси Новаківського у Львові, Національному центрі мистецтва й культури імені Жоржа Помпиду в Парижі.

Для досягнення більш об'єктивних результатів з обраної теми вивчався монументальний стінопис Володимирського собору в Києві і Трьохсвятительського храму в Харкові. Серйозним базовим підґрунтям стали досліджені архівні матеріали у Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України в Києві.

Піддані всебічному аналізу фундаментальні наукові праці міждисциплінарного характеру, розглянуті фахові видання і публікації, присвячені вивченню місця й ролі кольору і світла в українському живописі даного періоду з огляду на колористичне звучання і збереження в ньому кольорової символіки давніх нашарувань чи привнесених з часом. Розгляд значного корпусу джерел (481 позицій) продемонстрував відсутність системного дослідження з даної проблематики. Достовірності аналізу архівних та літературних джерел додала досить вагома збірка іконографічного матеріалу в додатках, яку склали живописні твори митців різних стильових нуртів в українському мистецтві обраного періоду з музейних та приватних колекцій, архівні альбоми мистецьких творів тощо.

Доповіді оприлюднені та обговорені на 13 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Об'єкт і предмет дослідження та зміст обраної проблематики відповідають паспорту спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Достовірність і наукова новизна отриманих результатів.

Попередній аналіз розглянутих джерел та дисертації в цілому показав, що наукова новизна дослідження не підлягає сумнівам. Авторка вперше запропонувала теоретичне осмислення чинників, що вплинули на посилення і переосмислення ролі і смислового наповнення символіки кольору і світла в українському живописі першої третини ХХ ст. в контексті пошуків національного стилю (с. 22); довела, що поштовхом до пошуків національного стилю та ролі в цьому процесі народного мистецтва українців було поширення національно-визвольного руху на українських теренах та впливи загальноєвропейських мистецьких стилів, зокрема модерну; констатувала вплив естетики модернізму на оновлення змістового наповнення символіки кольору і світла в живописних творах провідних українських митців досліджуваного періоду; розкрила, що регіональні особливості використання символіки кольору і світла в сакральних

живописних творах пов'язані з різними проявами національної свідомості та східнохристиянської ідентичності на західних і східних теренах України; дослідила та впровадила до наукового обігу текст «Теорії кольору» О. Богомазова із ЦДАМЛМ України, відновила фрагменти тексту, розшифрувала скорочення (с. 22-23).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації опубліковані у наукових фахових виданнях України (2 статті), в іноземних наукових періодичних виданнях (4 статті), оприлюднені на 13 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Ознайомлення з опублікованими працями дисертантки дають підставу ствердити, що статті містять достовірну інформацію і повний виклад матеріалів представленої праці, а також вирізняються новим поглядом на представлену проблему.

Публікації за змістом не повторюються і мають переконливий характер. Достатня кількість опублікованих статей та доповідей на наукових конференціях свідчать про тривалу і ґрунтовну підготовку зібраних до захисту матеріалів.

Практичне значення результатів дослідження. *Методологічна база* для розкриття основних положень і параметрів дисертації була обрана правильно (с. 36-41). Здійснено аналіз окремих живописних творів у взаємозв'язку історичних, політичних, соціокультурних, психологічних та технологічних чинників використання символіки кольору і світла в українському живописі. Теоретичні результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення ролі символіки кольору і світла в контексті пошуків національного стилю як необхідного маркера національної ідентичності на матеріалі пізніших періодів історії українського мистецтва, можуть стати підґрунтям для подальших міждисциплінарних розвідок у суміжних з мистецтвознавством сферах, зокрема в етнології, історії напрямків українського образотворчого і декоративно-прикладного

мистецтва тощо. Положення і висновки дослідження можуть бути впровадженні у процес розробки навчальних програм і навчально-методичних посібників, як додатковий матеріал для лекційних курсів з історії українського мистецтва та в музейній практиці.

Обрана методологічна основа сприяла отриманню достовірних результатів представлених розвідок.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Важливою ознакою є той факт, що представлена наукова праця легко читається, написана грамотно науково-професійною мовою. Автор дисертації вільно орієнтується у фахових тонкощах предмету, вміло систематизує і класифікує матеріал.

Структура містить вступ, три розділи, висновки, перелік використаних джерел, 481 позицій, та додатків (окремий альбом ілюстрацій, фотографій), тексту рукопису. Загальний обсяг дисертації налічує 234 сторінки.

У *першому розділі* містяться результати проаналізованих історіографічних джерел, фахової літератури, обґрунтовано методологію дослідження (с. 11-41). Аналіз історіографічної бази дозволив констатувати, не дивлячись на те, що питання кольору і світла та їхнього символічного значення в працях українських науковців розглядалися спорадично і фрагментарно, аспекти пошуків національної ідентичності в контексті збереження національного стилю в українському мистецтві першої третини ХХ ст. залишалися, в основному, поза увагою вчених.

Необхідність такого дослідження виникла на сучасному етапі у зв'язку з великою кількістю чинників такого явища як становлення, розвиток і руйнування мистецтва національного відродження в Україні обраного для аналізу періоду. Опрацювання колекцій бібліотек, архівів, музеїв практично дало можливість створити джерельну базу з обраного питання і довести, що символіка кольору і світла в контексті пошуків національного стилю виступає як національний ідентифікатор.

У *другому розділі*, що складається з чотирьох підрозділів (с. 45-84), розглянуто роль кольору і світла в світовому образотворчому мистецтві України, котрі виникли у зв'язку з національно-визвольним рухом. Рух активізувався на українських теренах з кінця XIX ст. і мав безпосередній вплив на національно-культурне відродження, яке відбувалося в Європі. Колір і світло, їхня метафорика, в цих пошуках трактувалися як національний ідентифікатор. Констатовано, що в пошуках національного стилю в українському мистецтві брали участь представники різних стильових напрямів. Авторка подає періодизацію: у 1900-ті – перш. пол. 1910-х рр. одні вбачали його у візантійських витоках, інші – в мистецтві українського бароко, дехто в ренесансних творах. Засновник стилю «українського модерну» В. Кричевський та представники українського авангарду віддавали перевагу глибинним джерелам народного мистецтва (с. 72). У 1920-ті – на поч. 1930-х рр. на хвилі «українізації» роль народного мистецтва активно зростала, водночас, набували більшого значення проблеми метафарики кольору і світла. Активно шукали у цій сфері провідні представники українського авангарду. Дисертантка слушно зазначає, що дотепер залишалася невиданою «Теорія кольору» О. Богомазова (с. 80), знайдена у процесі дослідження серед архівних фондів і впроваджена авторкою до наукового обігу. Констатовано, що пошуки національного стилю в українському малярстві першої третини XX ст. активізували не лише проблеми кольору і світла в ключових творах тогочасних майстрів станкового і монументального живопису, а й їх символічний зміст, що віками зберігався в колективній народній пам'яті та традиційному мистецтві українського народу за нових умов, привнесених відповідною добою. З метою вивчення кольору і світла, як компонентів формування української ідентичності, було розглянуто певні засади етнічних проявів у різних сферах і видах діяльності народу, пов'язаних із виникненням та екзистенцією на українських землях складових даної проблеми.

У *третьому розділі*, який складається з п'яти підрозділів (с. 88-154), визначено, що основним джерелом використання символіки кольору і світла як ідентифікаторів національної ідентичності в українському станковому і монументальному живописі першої третини ХХ ст. під час пошуків національного стилю ставали давньоукраїнський іконопис, народне декоративно-ужиткове мистецтво, зокрема народний костюм, хатні розписи, українська орнаментика, переосмислені в нових світоглядно-філософських параметрах. Розглянутий живопис українських імпресіоністів, художників-символістів та представників модерну, бойчукістів, представників діаспори.

Національна символіка кольору і світла у творах представників нефігуративного живопису серед майстрів українського авангарду, що була трансформована в космогонію новітнього часу, так само своїм походженням найтіснішим чином пов'язана з традиційним мистецтвом українців.

Завершується третій розділ підрозділами, присвяченими детальному розгляду символіки червоного кольору і його метафоричного значення у народному костюмі українців.

Теоретичним завершенням роботи є **загальні висновки**, що виглядають обґрунтованими і відповідають меті та основним завданням дисертації (с. 164-168). У них із достатньою повнотою викладено результати власних досліджень авторки, з висвітленням новизни, яку вона вносить у розв'язання даної наукової проблеми.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Позитивно та високо оцінюючи дослідження Оксани Олегівни Мосендз і не піддаючи сумніву якість отриманих науково-пошукових результатів, слід висловити зауваження, пропозиції і звернути увагу на деякі дискусійні положення:

1. На жаль, на сторінках дисертації не знайшлося місця для згадки про систему кольоросприйняття школи Баухауз, яку 1906 року заснував Анрі ван де Вельде та його наступник – архітектор Вальтер Гропіус.

Школу відвідував М. Бойчук. Форкурс Йоганеса Іттена цієї школи значно вплинув на мистців періоду, який розглядається у роботі.

2. Не згадана школа Вхутемаса, зокрема, створена Л. Поповою у співдружності з А. Весніним програма «Дисципліна №1. Колір» на Основному відділенні Вхутемаса в 1921-1922 роках, яка теж впроваджувалася у творчості українських художників цього періоду.
3. Деякі підрозділи закінчуються цитатами у квадратних дужках (клямрах), наприклад, підрозділ 2.1. на с. 58, підрозділ 2.2. на с. 70. Авторський науковий матеріал повинен закінчуватися хай коротким, але власним підсумком викладеного змісту, а не цитатою.
4. У списку джерел не зазначені статті А. Дмитришиної, опубліковані на споріднену тему, присвячену розгляду кольоросприйняття у сучасній дизайн-освіті.
5. Викликає подив непропорційна увага до деяких кольорів. Червоний колір превалює на сторінках дисертації (с. 145-149), а деякі кольори взагалі не згадуються. Також спостерігається диспропорція у розмірах розділів і підрозділів.
6. Розглядаючи витоки національного монументального і станкового живопису варто було проаналізувати не лише народний костюм, але й хатні розписи, які вплинули на розвиток саме монументального стінопису в мистецтві авангардистів, що акцентується у тексті дисертації.

Висловлені зауваження, які здебільшого стосуються технічних і формальних моментів, фактично не впливають на якість та масштаби виконаної О. Мосендз роботи, її актуальність, змістовність та наукову цінність.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів:

На захист представлена завершена самостійна праця, написана з достатньою мірою наукової обґрунтованості, на відповідному фаховому рівні. Вона містить ряд цінних нових положень і висновків, важливих для українського мистецтвознавства на сучасному етапі. Тема розкрита повністю. Вміння аналізувати та систематизувати мистецтвознавчий матеріал, обґрунтовувати власні думки і робити логічні висновки демонструє науковий потенціал авторки. Методика дослідження сформульована, підсумкові висновки логічні та переконливі.

Робота може стати поштовхом для подальших досліджень в обраній царині. Вважаю, що дисертація **О.О. Мосендз** є завершеною науковою працею і відповідає чинним вимогам присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Докторка мистецтвознавства, професорка
кафедри образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та реставрації творів мистецтва
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

Наталія Урсу

